

Στην αναζήτηση της αριστεράς **Οι αμφιλεγόμενες ταυτότητες της παραδοσιακής ελληνικής αριστεράς**

1. Εισαγωγή

Είναι κοινή διαπίστωση ότι ο δικομματισμός στην Ελλάδα διάγει μία από τις καλύτερες περιόδους του. Δεν είναι μόνο το γεγονός, ότι τα εκλογικά του ποσοστά αυξήθηκαν σημαντικά στις τελευταίες Βουλευτικές εκλογές του 2000. Είναι, επίσης, το γεγονός ότι κατάφερε να απορροφήσει τα τελευταία χρόνια όλους τους κραδασμούς που προέκυψαν, με αποκορύφωμα την κρίσιμη περίοδο πριν και μετά τις Ευρωεκλογές του 1999, οπότε και είχαν διαφανεί τάσεις σοβαρής αμφισβήτησής του. Με τις τελευταίες εκλογές στην τοπική και νομαρχιακή αυτοδιοίκηση μάλιστα, ο δικομματισμός κυριάρχησε και στη χαμηλότερη βαθμίδα της πολιτικής αντιπροσώπευσης. Βεβαίως, ο σημερινός δικομματισμός διαφέρει από τον ιστορικό αλλά και πρόσφατο (μεταπολιτευτικό) ελληνικό δικομματισμό. Τα δύο μεγάλα κόμματα (ΠΑΣΟΚ – ΝΔ) έχουν σήμερα σαφώς μικρότερες μεταξύ τους αποστάσεις σε σχέση με τις προηγούμενες δεκαετίες σε όλη την ημερήσια διάταξη της διακυβέρνησης, κυρίως δε στις προτεραιότητες της οικονομίας και της εξωτερικής πολιτικής. Η σταδιακή αυτή σύγκλιση όμως δεν έχει διευρύνει την εκλογική – κοινωνική βάση των εκτός δικομματισμού πολιτικών δυνάμεων και κυρίως των δυνάμεων της Αριστεράς.

Η παραδοσιακή Αριστερά – δηλαδή η κομμουνιστική και ‘κομμουνιστογενής’ αριστερά – βλέπει τα ποσοστά της να συρρικνώνονται και, σε κάθε περίπτωση, να παραμένουν σε επίπεδα μη-υπερβάσιμα. Η αντικειμενική αυτή πραγματικότητα αποδίδεται σταθερά τις τελευταίες δεκαετίες από τα κόμματα της αριστεράς στον εκλογικό νόμο. Υποστηρίζεται σχετικά, ότι η εφαρμογή πλειοψηφικών ή νόθων αναλογικών συστημάτων είναι ο κύριος λόγος περιορισμού της εκλογικής – κοινωνικής της επιρροής.

Τα πράγματα όμως είναι διαφορετικά. Ο εκλογικός νόμος μπορεί να συντελεί στη χειραγωγική στρέβλωση του πολιτικού συστήματος (και αντικειμενικά στον περιορισμό της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας μέσω του ελέγχου που επιβάλλει στους κοινοβουλευτικούς συσχετισμούς μεταξύ των κομμάτων), ωστόσο δεν είναι ικανός από μόνος του να περιορίζει τις δυναμικές των κομμάτων, αν αυτές βεβαίως είναι υπαρκτές. Ο λόγος της περιορισμένης δυναμικής της παραδοσιακής αριστεράς πρέπει κυρίως να αναζητηθεί στην κρίση των ‘αριστερών ταυτοτήτων’, κρίση που εκφράζεται με τα εξής στοιχεία: α) με τη συνύπαρξη αντιφατικών και συγκρουόμενων μεταξύ τους αξιακών ιδεολογικών στοιχείων στο εσωτερικό της, με άλλα λόγια με τη χαλάρωση της ιδεολογικής συνοχής και, β) με την ολοένα και πιο δυσδιάκριτη διαφοροποίησή της σε σχέση με τις άλλες, τις ‘ανταγωνιστικές’ ταυτότητες (π.χ. τη ‘δεξιά’). Το τελευταίο είναι, ίσως, και το καινούργιο ποιοτικό στοιχείο των τελευταίων ετών: ‘αριστερά’ ιδεολογικά υποσύνολα (π.χ. ιδέες αναδιανομής του κοινωνικού πλούτου ή αντιστάσεις σε νέο-φιλελεύθερες πολιτικές) απαντώνται όλο και περισσότερο στις μη-αριστερές ομάδες του πληθυσμού, αλλά και αντίστροφα, ‘δεξιά’ ιδεολογικά υποσύνολα (π.χ. αυταρχικές ιδέες για τα πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα) απαντώνται με σχετικά σοβαρή συχνότητα στις αριστερές ομάδες του πληθυσμού.

Το κείμενο αυτό θα επιχειρήσει να κωδικοποιήσει τις τάσεις που διαπερνούν σήμερα το 'λαό της παραδοσιακής αριστεράς'. Με τη βοήθεια αθροιστικών αρχείων από τις έρευνες πολιτικής κουλτούρας της VPRC την τελευταία διετία (2000-2001) και κατασκευάζοντας κλίμακες στάσεων και συμπεριφορών ικανών να μας οδηγήσουν σε σύνθετους δείκτες εκτίμησης, θα προσεγγίσουμε μια σύνθετη και αντιφατική πραγματικότητα¹.

Για τις ανάγκες της διερεύνησής μας χρησιμοποιούμε ως βάση του 'λαού της παραδοσιακής αριστεράς' τον πληθυσμό εκείνο που δηλώνει σταθερά: α) ψηφοφόρος του ΣΥΝ, β) ψηφοφόρος του ΚΚΕ, γ) δηλώνει την πρόθεσή του να μετακινηθεί εκλογικά από το ΠΑΣΟΚ (εκλογές 2000) προς τα κόμματα της αριστεράς (ΣΥΝ, ΚΚΕ, εξωκοινοβουλευτική αριστερά) και, δ) αυτοτοποθετείται στην κλίμακα 1-10 Αριστεράς/Δεξιάς στις «αριστερές θέσεις» 1-4. Χρησιμοποιούμε δηλαδή έναν ορισμό του παραδοσιακού αριστερού κόσμου με αυστηρά πολιτικά, εκλογικά και ιδεολογικά κριτήρια.

Το εύρος του πληθυσμού αυτού στο σύνολο του εκλογικού σώματος, όπως προκύπτει από τα αθροιστικά αρχεία των ερευνών, είναι 10-11%. Υπερβαίνει το άθροισμα των τελευταίων εκλογικών ποσοστών (ΚΚΕ + ΣΥΝ στις Βουλευτικές 2000: 8.2%), είναι όμως περίπου αυτό που από τη μεταπολίτευση και εντεύθεν περιγράφεται ως χώρος (κοινωνικός και εκλογικός) της «παραδοσιακής αριστεράς» ή της «ιστορικής αριστεράς».

2. Η σημερινή δημογραφική – επαγγελματική σύνθεση της «παραδοσιακής αριστεράς»

Πριν εισέλθουμε στην καθαυτή ανάλυση των ιδεολογικών – αξιακών ταυτοτήτων της παραδοσιακής αριστεράς, είναι χρήσιμο να δούμε ορισμένες πλευρές της κοινωνικής (δημογραφικής και επαγγελματικής) της σύνθεσης και των διαφοροποιήσεων που εμφανίζονται σε σχέση με το υπόλοιπο εκλογικό σώμα.

Όπως φαίνεται στον Πίνακα 1 που ακολουθεί, το εκλογικό-κοινωνικό σώμα της παραδοσιακής αριστεράς αποτελείται περισσότερο από γυναίκες, από πολίτες ηλικίας 35-44 ετών, ανώτερης εκπαιδευτικής βαθμίδας, μισθωτούς στο δημόσιο τομέα ή ανέργους.

---

¹ Για τις κλίμακες στάσεων και συμπεριφορών και τις χρήσεις τους στις έρευνες πολιτικής κουλτούρας βλ. το άρθρο του Guy Michelat: "Les échelles d'attitudes et de comportements", στο συλλογικό τόμο του CEVIPOF (Centre des Etudes de la Vie Politique Française) *L'Electeur Français en questions*, pp. 229-237 Επίσης, Chiglione R. – Matalon B., *Les enquêtes sociologiques, Théories et pratique*, και ειδικότερα το κεφάλαιο La construction des échelles d'attitudes, pp. 225-236.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Δημογραφική Κατανομή των «Αριστερών» και των «Άλλων» Ψηφοφόρων (ποσοστά %)*

ΦΥΛΟ	«Αριστεροί»	«Άλλοι»
Άνδρες	42.8	48.3
Γυναίκες	57.2	51.7
ΗΛΙΚΙΑ		
18-24	9.4	13.7
25-34	19.6	18.4
35-44	26.1	17.2
45-54	14.5	13.8
55-64	13.0	16.5
65 +	17.4	20.4
ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ		
Κατώτερη	28.3	34.8
Μέση	47.8	46.1
Ανώτερη	23.9	19.0
ΘΕΣΗ ΣΤΗΝ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ		
Εργοδότες / Αυτοαπασχολούμενοι	18.1	18.2
Μισθωτοί Δημοσίου	10.9	8.8
Μισθωτοί Ιδιωτικού Τομέα	19.6	18.0
Συνταξιούχοι	22.5	24.8
Νοικοκυρές	15.2	17.1
Φοιτητές	3.6	5.1
ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΗ ΕΝΤΑΞΗ		
Ενεργός πληθυσμός	48.6	44.0
Άνεργος πληθυσμός	8.7	5.6
Μη-ενεργός πληθυσμός	42.8	50.4

*Τα ποσοστά που εμφανίζονται πιο έντονα αντιστοιχούν στις κοινωνικές κατηγορίες που εμφανίζουν για το «αριστερό σώμα» στατιστικώς σημαντικές διαφορές σε σχέση με το υπόλοιπο.

Αντίστροφα, όπως μπορεί κανείς να διαπιστώσει, η παραδοσιακή αριστερά υπολείπεται στις νεότερες ηλικίες, υστερεί στους πολίτες της χαμηλότερης εκπαιδευτικής βαθμίδας (που περισσότερο αντιστοιχούν στις κατώτερες θέσεις της παραγωγικής διαδικασίας και της κοινωνικής ιεραρχίας), δεν είναι ιδιαίτερα ισχυρή στα μισθωτά στρώματα του ιδιωτικού τομέα και έχει σχεδόν απολέσει τις επιρροές της στον μη-ενεργό πληθυσμό (συνταξιούχοι, νοικοκυρές) και κυρίως στα φτωχότερα στρώματά του. Με δυο λόγια, το κοινωνικό σώμα της παραδοσιακής αριστεράς τείνει

να απομακρύνεται όλο και περισσότερο από τον ιδεότυπο ενός ‘ταξικού’ κοινωνικού μορφώματος των κατώτερων τάξεων.

3. Πολιτικές τοποθετήσεις και ιδεολογικές στάσεις

Ας επιχειρήσουμε τώρα να διερευνήσουμε πιο συστηματικά ορισμένες βασικές κοινωνικές, οικονομικές και ιδεολογικές πλευρές της παραδοσιακής αριστεράς, όπως εκφράζονται σήμερα. Το κεντρικό ερώτημα που τίθεται σχετικά είναι το εξής: τι υποδηλώνει στις μέρες μας στην πραγματικότητα η (πολιτική) τοποθέτηση κάποιου/ας στην αριστερά; Παραπέμπει, σε τελική ανάλυση, σε ένα συνεκτικό σύστημα ιδεολογικών αξιών ή αποτελεί μια εκλογική και μόνο επιλογή που μπορεί να γίνεται ακόμα και για «τυχαίους» λόγους; Και ακόμα, αν παρατηρείται ένα συνεκτικό σύστημα ιδεών και απόψεων είναι ανταγωνιστικά συγκροτημένο απέναντι στον αντίπαλο ιστορικό πόλο της δεξιάς;

Ομαδοποιήσαμε τις χρησιμοποιούμενες στις έρευνες πολιτικής κουλτούρας μεταβλητές σε τρεις μεγάλες κατηγορίες στάσεων: α) τις *ιδεολογικές στάσεις* (σε ζητήματα ‘αυταρχισμού – αντιαυταρχισμού’), β) τις *οικονομικο-κοινωνικές στάσεις* (σε ζητήματα που άπτονται συζητούμενων ή υλοποιούμενων μεγάλων σύγχρονων μεταρρυθμίσεων), γ) τις *εθνικο-πολιτισμικές στάσεις* (σε ζητήματα σχέσεων με το διεθνές περιβάλλον². Για κάθε μία από αυτές τις στάσεις προέκυψε μια κλίμακα τοποθετήσεων, η οποία καταγράφει εμφανώς τις εσωτερικές διαφοροποιήσεις του υπό διερεύνηση πληθυσμού.

3.1. Οι ιδεολογικές στάσεις: η κλίμακα ‘αυταρχισμού – αντιαυταρχισμού’ και οι τοποθετήσεις των (παραδοσιακών) αριστερών

Ενοποιήσαμε τέσσερις πολιτικές-ιδεολογικές μεταβλητές, την κατάργηση της ελευθερίας του Τύπου (λογοκρισία), την κατάργηση του δικαιώματος της απεργίας, την κατάργηση των πολιτικών κομμάτων και την κατάργηση της δωρεάν Παιδείας, ώστε να κατασκευάσουμε έναν αθροιστικό δείκτη ‘αυταρχικών’ και ‘αντιαυταρχικών’ κοινωνικών στάσεων και να προσδιορίσουμε τους χώρους (κοινωνικής) υποστήριξης που διαθέτουν.

Στον Πίνακα 2 αποτυπώνονται οι συμπεριφορές του αριστερού εκλογικού σώματος, αλλά και του μη-αριστερού εκλογικού σώματος.

---

² Σε παλαιότερες αναλύσεις ερευνών πολιτικής κουλτούρας χρησιμοποιούνταν τις περισσότερες φορές δύο κατηγορίες στάσεων: οι οικονομικο – κοινωνικές και οι ηθικο – πολιτισμικές, αν και πάντοτε αναγνωριζόταν ότι και οι δύο κατηγορίες, τόσο των πολιτισμικών αξιών όσο και των απόψεων σε ζητήματα οικονομίας – κοινωνίας, εμπεριείχαν πολλές δευτερεύουσες διαιρέσεις. Οι εξελίξεις στο σύγχρονο κόσμο επιβάλλουν κατά τη γνώμη μας τη συστηματική διερεύνηση και μιας τρίτης κατηγορίας στάσεων, αυτής που σχετίζεται με την ευρωπαϊκή ενοποίηση, την παγκοσμιοποίηση κ.οκ. Για τις παλαιότερες αναλύσεις και τη θεωρητική τους τεκμηρίωση βλ. το άρθρο του Michelat Guy: “A la recherche de la gauche et de la droite”, στον τόμο του CEVIPOF *L’électeur français en questions*, pp. 71-103. Επίσης, Schweisguth Etienne: « La dimension droite-gauche en France», Ανακοίνωση στο 14^ο Παγκόσμιο Συνέδριο της Διεθνούς Εταιρείας Πολιτικής Επιστήμης, Washington, 1988.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2
Κατανομή των «Αριστερών» και των «Άλλων» Ψηφοφόρων στην κλίμακα
‘αυταρχισμού – αντιαυταρχισμού’ (ποσοστά %)

	«Αριστεροί»	«Άλλοι»
‘Αντιαυταρχικός πόλος’	63.1	49.8
‘Ενδιάμεσες τοποθετήσεις’	24.6	30.3
‘Αυταρχικός πόλος’	12.3	19.9

Όπως φαίνεται, ο πληθυσμός των αριστερών πολιτών τοποθετείται κατά 63.1% με πολύ συνεκτικό τρόπο στον ‘αντιαυταρχικό πόλο’, διαφωνεί δηλαδή και με τις τέσσερις προτεινόμενες ιδεολογικές προτάσεις. Για το υπόλοιπο εκλογικό – κοινωνικό σώμα το αντίστοιχο ποσοστό αγγίζει το 50%. Ωστόσο, στον αντίποδα, 12.3% των αριστερών πολιτών δεν διστάζει να συμφωνήσει με τις προτεινόμενες μεταρρυθμίσεις, τοποθετούμενο με πολύ επίσης συνεκτικό τρόπο στον αυταρχικό πόλο. Το ποσοστό του υπόλοιπου εκλογικού σώματος που τοποθετείται στον αυταρχικό πόλο φθάνει σχεδόν το 20%. Επίσης, το 24.6% των αριστερών ψηφοφόρων τοποθετείται σε ένα ‘ενδιάμεσο χώρο’ ως προς το δίπολο αυταρχισμού-αντιαυταρχισμού (σε άλλες μεταβλητές συμφωνεί και σε άλλες διαφωνεί), την ίδια στιγμή που για το υπόλοιπο εκλογικό σώμα το αντίστοιχο ποσοστό φθάνει το 30.3%.

Τα συμπεράσματα είναι εύγλωττα: α) ο ‘αυταρχικός πόλος’ στο ελληνικό εκλογικό σώμα είναι υπαρκτός, ενώ ο ‘αντιαυταρχικός’ είναι μεν κυρίαρχος αλλά χωρίς η κυριαρχία αυτή να είναι συντριπτική. β) το (παραδοσιακό) αριστερό εκλογικό σώμα δεν είναι ενιαίο. Αν και η αντιαυταρχική τάση είναι κυρίαρχη, εντούτοις διαπερνάται τόσο από αυταρχικά ιδεολογήματα όσο και από ενδιάμεσες κουλτούρες. Επίσης, αν και διαφοροποιείται με σαφήνεια και στατιστική σημαντικότητα από το υπόλοιπο εκλογικό σώμα, ωστόσο εμφανίζει παράλληλες τάσεις με αυτό. γ) η διάκριση Αριστεράς / Δεξιάς δεν είναι σήμερα απολύτως ταυτόσημη με την ιδεολογική διάκριση ‘αυταρχισμού / αντιαυταρχισμού’, όπως ιστορικά γνωρίζαμε στην Ελλάδα με βάση το αίτημα για ολοκλήρωση της δημοκρατίας και κατοχύρωση πολιτικών και ατομικών δικαιωμάτων. δ) Το (παραδοσιακό) αριστερό εκλογικό σώμα δεν αποτελεί ένα συμπαγή ανταγωνιστικό ιδεολογικό πόλο απέναντι στο υπόλοιπο εκλογικό σώμα.

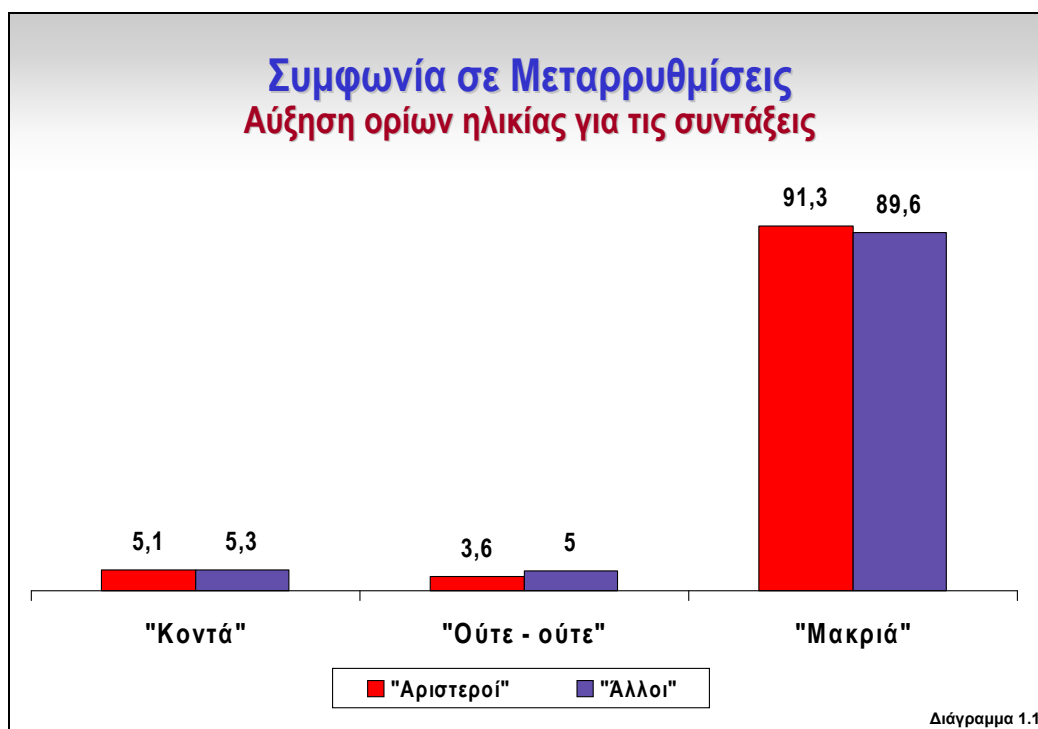
3.2. Οι οικονομικο-κοινωνικές στάσεις: η κλίμακα ‘κοινωνικού κράτους – νεοφιλελευθερισμού’ και οι τοποθετήσεις των (παραδοσιακών) αριστερών

Με τον ίδιο τρόπο διερευνήσαμε τις τάσεις που αναπτύσσονται στην κλίμακα ‘κοινωνικού κράτους – νεοφιλελευθερισμού’ (ή αλλιώς ‘κοινωνικής πολιτικής – αγοράς’)³, δίπολο που εδράζεται στις ευρέως συζητούμενες και υλοποιούμενες σύγχρονες μεταρρυθμίσεις.

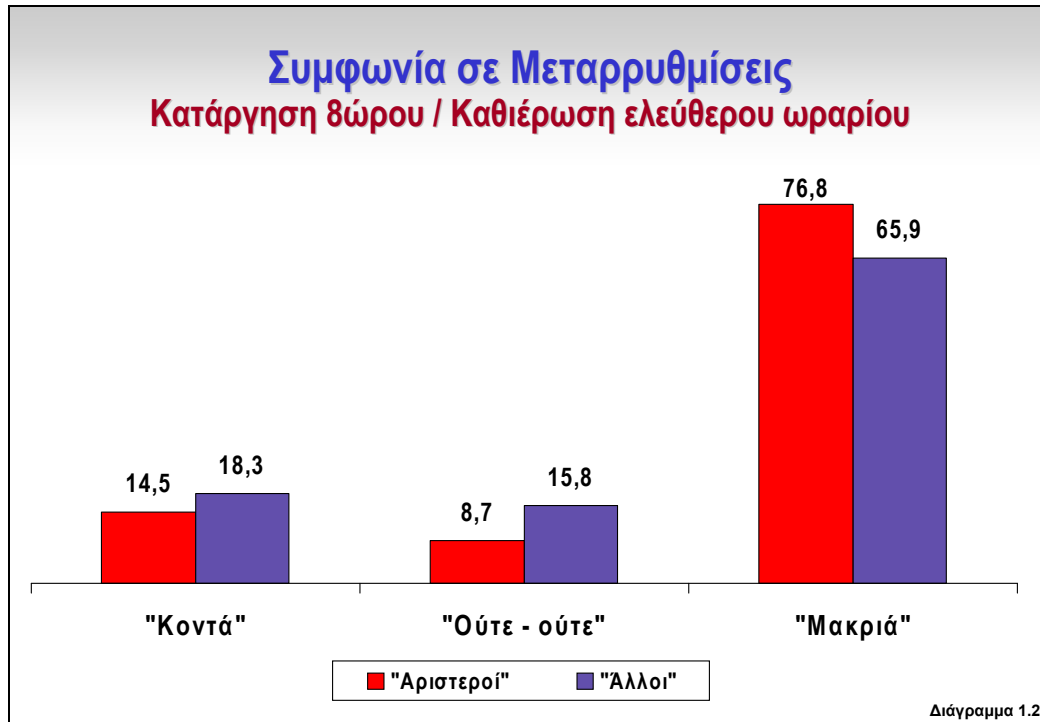
³ Πρόκειται για μία αναδόμηση της κλίμακας ‘οικονομικού φιλελευθερισμού’ (libéralisme économique) που είχαν κατασκευάσει οι γάλλοι ερευνητές τη δεκαετία του ’80 και στην οποίαν συμμετείχαν οι μεταβλητές: περισσότερη ελευθερία στις επιχειρήσεις απέναντι στο κράτος, γνώμη για τις εθνικοποιήσεις, φορολογία των υψηλών εισοδημάτων και γνώμη για τις ιδιωτικοποιήσεις. Βλ.

Στα Διαγράμματα 1, 2, 3, 4 και 5 που ακολουθούν μπορούμε να δούμε αναλυτικά τις μεταρρυθμίσεις αυτές, καθώς και τις τοποθετήσεις του αριστερού και του υπόλοιπου εκλογικού σώματος.

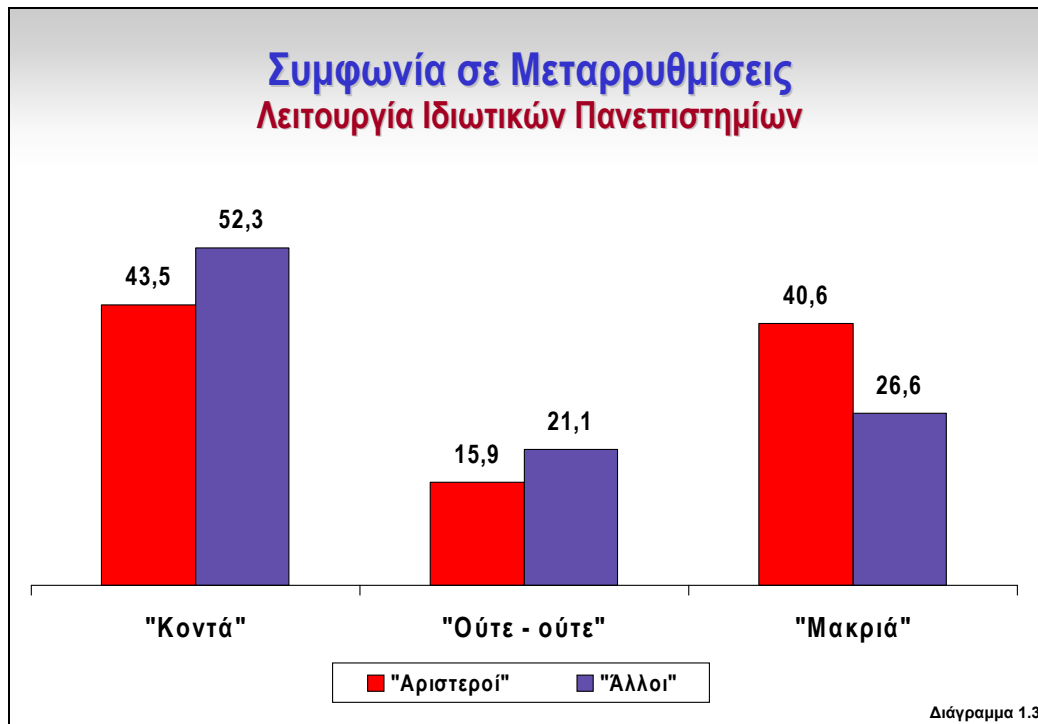
Η αύξηση των ορίων ηλικίας για τις συντάξεις και η παράταση του χρόνου εργασίας αντιμετωπίζεται αρνητικά τόσο από το αριστερό όσο και από το υπόλοιπο εκλογικό σώμα (Δ.1).

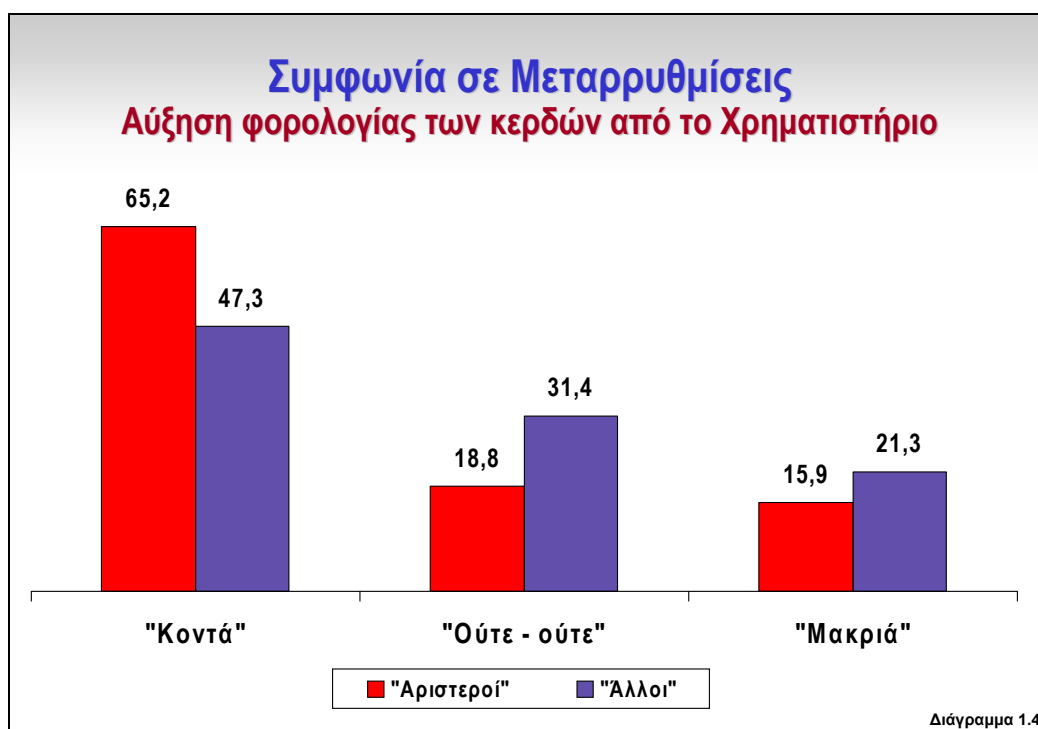
Η κατάργηση του συμβατικού δώρου εργασίας και η καθιέρωση ελεύθερου ωραρίου ανάλογα με το φόρτο εργασίας αντιμετωπίζεται εξίσου εχθρικά από το αριστερό και το υπόλοιπο εκλογικό σώμα (Δ.2). Ας παρατηρήσουμε στο σημείο αυτό ότι τα δύο εκλογικά σώματα σχεδόν ταυτίζονται και στα ποσοστά συμφωνίας με μια τέτοια προοπτική.

Η ελεύθερη λειτουργία των ιδιωτικών πανεπιστημίων αποτελεί, αντίθετα, μια περίπτωση διαφοροποίησης του αριστερού εκλογικού σώματος από το υπόλοιπο, αν και πρέπει επίσης να επισημανθεί ότι ουσιαστικά οι αριστεροί διχάζονται στο συγκεκριμένο ζήτημα (Δ.3).

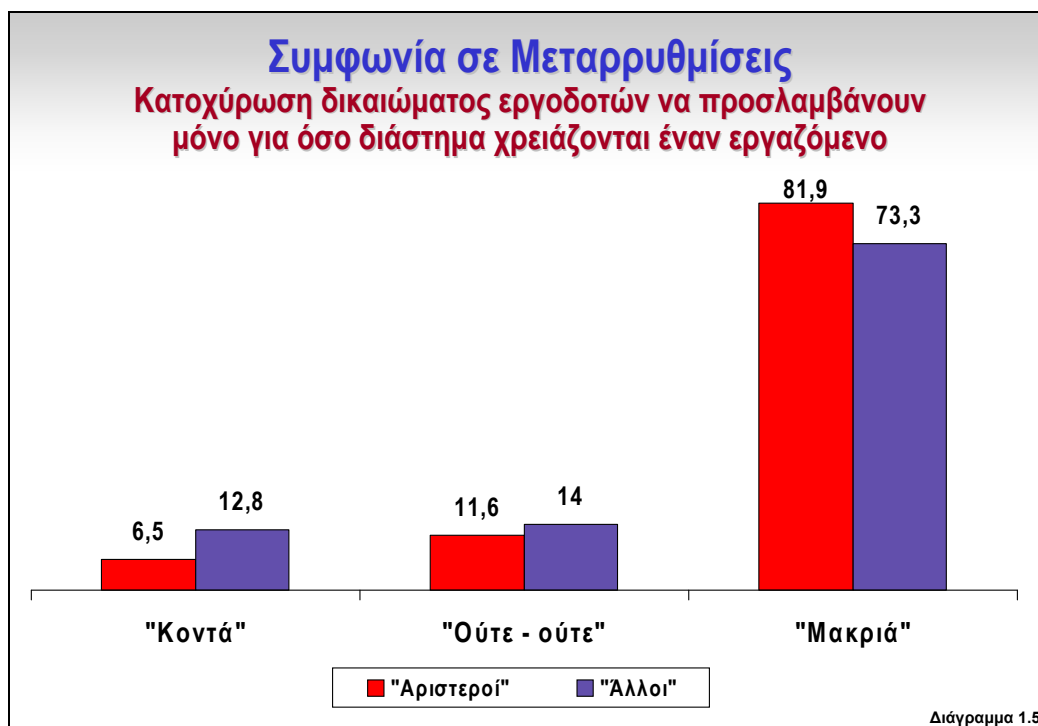

Η φορολόγηση των χρηματιστηριακών κερδών διαφοροποιεί, επίσης, το αριστερό εκλογικό σώμα από το υπόλοιπο (Δ.4).

Τέλος, η προτεινόμενη μεταρρύθμιση της καθιέρωσης ελαστικής απασχόλησης και της κατάργησης της συμβατικά οργανωμένης εργασίας (δηλ. το δικαίωμα του εργοδότη να προσλαμβάνει εργαζόμενο μόνο για όσο διάστημα τον χρειάζεται) αντιμετωπίζεται εξίσου αρνητικά και από τα δύο εκλογικά υποσύνολα (Δ.5).

Αν επιχειρούσαμε να τμηματοποιήσουμε το υπό διερεύνηση αριστερό εκλογικό σώμα με βάση τις απόψεις του στις παραπάνω οικονομικο-κοινωνικές μεταρρυθμίσεις, θα διαπιστώναμε μια σοβαρή ρευστότητα: περίπου ένας στους δύο (52.9%) εντάσσεται καθαρά στον πόλο του 'κοινωνικού κράτους' (συνεκτικά τοποθετείται δηλαδή εναντίον της αύξησης των ορίων ηλικίας για τις συντάξεις, εναντίον της κατάργησης του δώρου εργασίας, εναντίον της λειτουργίας ιδιωτικών πανεπιστημίων, υπέρ της φορολόγησης των χρηματιστηριακών κερδών και εναντίον της πλήρους ελαστικοποίησης της αγοράς εργασίας), υπάρχει ένα ποσοστό της τάξης του 5.8% που με σαφήνεια και συνέπεια τοποθετείται στον πόλο του 'νεο-φιλελευθερισμού' (έχει δηλαδή τις ακριβώς αντίθετες τοποθετήσεις από την προηγούμενη ομάδα), ενώ – και αυτό ίσως είναι το σημαντικότερο, ακριβώς γιατί δείχνει το εύρος της ρευστότητας – το 41.3% τοποθετείται σε ενδιάμεσες, μικτές και μη-κατατάξιμες θέσεις. Η ίδια κατανομή για το υπόλοιπο εκλογικό σώμα είναι αντίστοιχα 37.6%, 9.7% και 52.7% (ΠΙΝΑΚΑΣ 3).

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

Τμηματοποίηση - Κατανομή των «Αριστερών» και των «Άλλων» Ψηφοφόρων στο δίπολο 'κοινωνικό κράτος – νεοφιλελευθερισμός' (ποσοστά %)

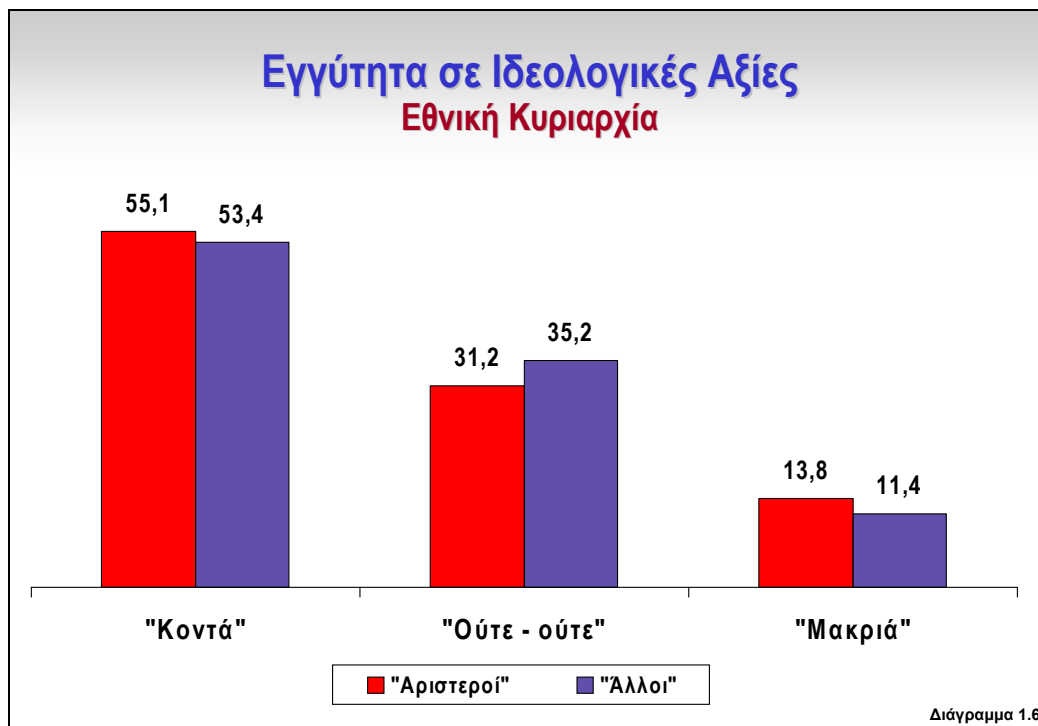
	«Αριστεροί»	«Άλλοι»
Πόλος 'Κοινωνικού Κράτους'	52.9	37.6
'Ενδιάμεσες τοποθετήσεις'	41.3	52.7
Πόλος 'νεοφιλελευθερισμού'	5.8	9.7

Τα συμπεράσματα είναι και εδώ εύγλωττα: α) ο πόλος του 'κοινωνικού κράτους' στο ελληνικό εκλογικό σώμα είναι πλειοψηφικός και ο πόλος του 'νεοφιλελευθερισμού' ή της προτεραιότητας της αγοράς εξαιρετικά μειοψηφικός. β) το αριστερό εκλογικό σώμα δεν είναι ενιαίο. Αν και ο πόλος του 'κοινωνικού κράτους' είναι σχετικά πλειοψηφικός, εντούτοις διαπερνάται και από ενδιάμεσες προς τον πόλο του 'νεοφιλελευθερισμού' απόψεις. γ) η διάκριση Αριστεράς / Δεξιάς δεν είναι σήμερα στην Ελλάδα απολύτως ταυτόσημη με τη διάκριση 'κοινωνικού κράτους / νεοφιλελευθερισμού (αγοράς)', όπως ιστορικά γνωρίζαμε με βάση το αίτημα και το πρόταγμα της αριστεράς για κοινωνική δικαιοσύνη και αναδιανομή του κοινωνικού πλούτου. δ) Το αριστερό εκλογικό σώμα ούτε σε αυτό το δίπολο αποτελεί ένα συνεκτικό ανταγωνιστικό πολιτικό πόλο απέναντι στο υπόλοιπο εκλογικό σώμα. Ποιοτικά και τα δύο εκλογικά σώματα εμφανίζουν παρόμοιες (συγκλίνουσες) τάσεις, συγκεντρωνόμενες στις 'ενδιάμεσες' τοποθετήσεις.

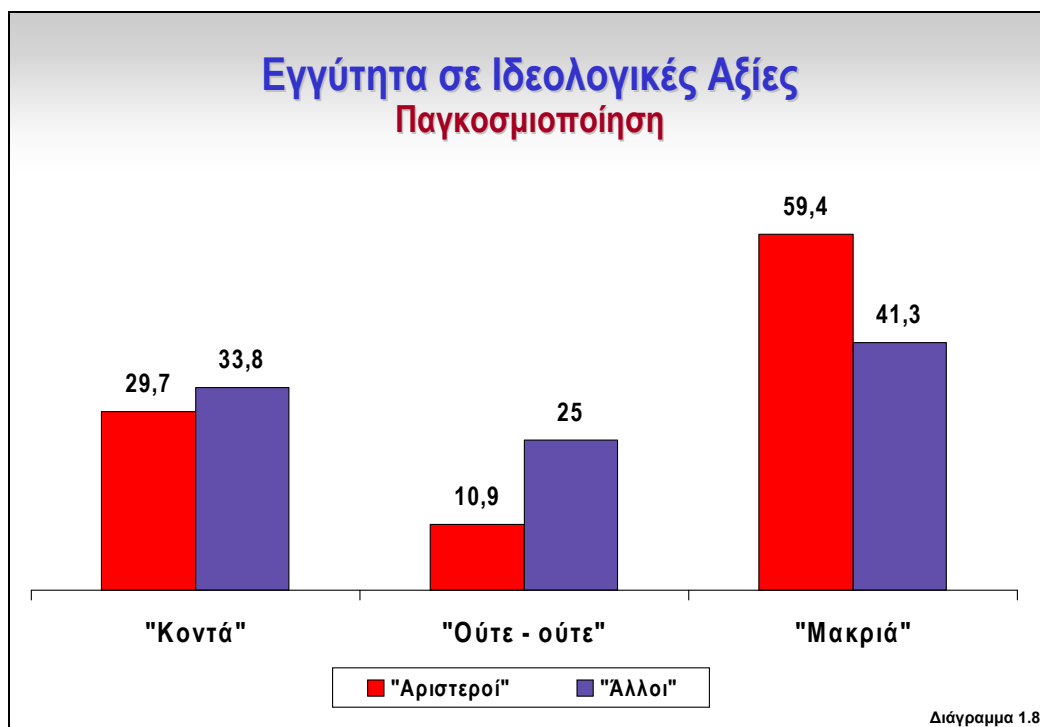
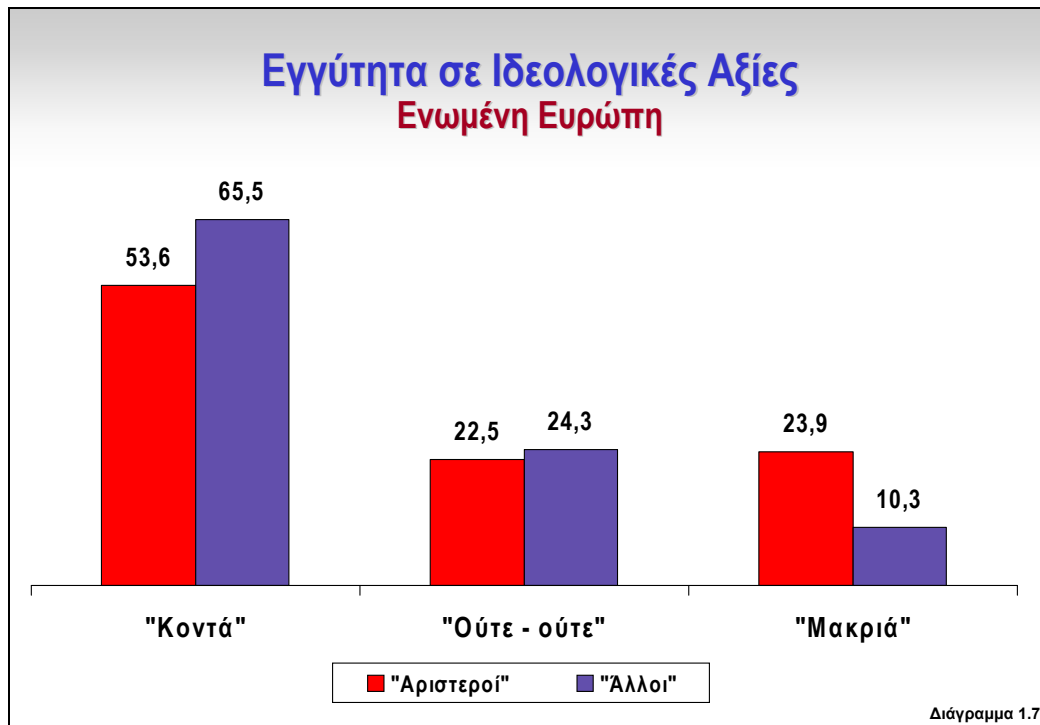
3.3. Οι εθνο-πολιτισμικές στάσεις: η κλίμακα 'εθνισμού - κοσμοπολιτισμού' και οι τοποθετήσεις των (παραδοσιακών) αριστερών

Ας δούμε, τέλος, τις τάσεις και τις ομαδοποιήσεις που συγκροτούνται ή αναπτύσσονται στη βάση των στάσεων απέναντι στην Εθνική κυριαρχία, την Ενωμένη Ευρώπη και την Παγκοσμιοποίηση. Στα Διαγράμματα 6, 7, και 8 που ακολουθούν μπορούμε να δούμε πώς τοποθετείται απέναντί τους τόσο το (παραδοσιακό) αριστερό σώμα όσο και το υπόλοιπο εκλογικό σώμα.

Όπως φαίνεται στα Διαγράμματα, η ιδέα της Εθνικής Κυριαρχίας είναι κυρίαρχη στο αξιακό πλαίσιο της ελληνικής αριστεράς, όσο ακριβώς και με όσες αντιφάσεις παρατηρούνται και στο ευρύτερο εκλογικό σώμα (Δ.6).

Η ιδέα της Ενωμένης Ευρώπης βρίσκει το αριστερό σώμα να διαφοροποιείται από το ευρύτερο, εμφανίζοντας υπερδιπλάσια αντίθεση αλλά και μικρότερη εγγύτητα (Δ.7). Διαφοροποίηση επίσης παρατηρείται και στην ιδέα της παγκοσμιοποίησης, με τις αντίθετες γνώμες να είναι κυρίαρχες (Δ.8).

Ενοποιώντας τις στάσεις στις παραπάνω αξίες και επιχειρώντας μια τμηματοποίηση του αριστερού εκλογικού σώματος με βάση τις σχετικές τοποθετήσεις του, διαπιστώνει κανείς ότι στο εσωτερικό του οργανώνονται και συνυπάρχουν επτά διαφορετικές ομάδες ή τύποι 'αριστερών ψηφοφόρων' (Πίνακας 4).

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

Τύποι «Αριστερών» Ψηφοφόρων με βάση την τοποθέτησή τους στις έννοιες Εθνική Κυριαρχία – Ενωμένη Ευρώπη – Παγκοσμιοποίηση (ποσοστά %)

ΤΥΠΟΣ Α	4.3	Εθνική Κυριαρχία – Παγκοσμιοποίηση + Ενωμένη Ευρώπη +
ΤΥΠΟΣ Β	12.3	Εθνική Κυριαρχία + Παγκοσμιοποίηση - Ενωμένη Ευρώπη -
ΤΥΠΟΣ Γ	24.0	Παγκοσμιοποίηση - Ενωμένη Ευρώπη +
ΤΥΠΟΣ Δ	8.7	Εθνική Κυριαρχία + Παγκοσμιοποίηση + Ενωμένη Ευρώπη +
ΤΥΠΟΣ Ε	3.6	Εθνική Κυριαρχία - Παγκοσμιοποίηση - Ενωμένη Ευρώπη -
ΤΥΠΟΣ ΣΤ	1.4	Εθνική Κυριαρχία + Παγκοσμιοποίηση + Ενωμένη Ευρώπη -
ΤΥΠΟΣ Ζ	45.7	Αδυναμία τοποθέτησης, ΔΓ/ΔΑ

Η μεγαλύτερη ομάδα εξ'αυτών είναι ο «ΤΥΠΟΣ Ζ» (45.7%): πρόκειται για ομάδα πολιτών που δεν κατατάσσεται, είτε γιατί δεν έχει άποψη είτε γιατί αρνείται συστηματικά να τοποθετηθεί απέναντι στις έννοιες – αξίες αυτές, γεγονός που καταδεικνύει ένα μεγάλο βαθμό ιδεολογικής ρευστότητας στο χώρο της (παραδοσιακής) αριστεράς. Από τους υπόλοιπους τύπους αριστερών ψηφοφόρων ξεχωρίζει αριθμητικά ο «ΤΥΠΟΣ Γ» (24%), ο οποίος αποτελείται από όσους/ες τοποθετούνται αρνητικά απέναντι στην παγκοσμιοποίηση και θετικά απέναντι στην Ενωμένη Ευρώπη (ενώ η τοποθέτησή τους απέναντι στην Ενωμένη Ευρώπη δεν συνιστά διακρίνουσα μεταβλητή).

4. Τα δύο υποσύνολα της ελληνικής (παραδοσιακής) αριστεράς: ΚΚΕ και ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ

Θα αναρωτηθεί κανείς μήπως η διάσχιση της παραδοσιακής αριστεράς από ετερογενείς (και αντιθετικές πολλές φορές) κουλτούρες επικαθορίζεται από την πολιτική διαίρεση σε δύο (τουλάχιστον) κόμματα, διαίρεση που χρονολογείται ήδη από το 1968 (Διάσπαση του ΚΚΕ). Η απάντηση είναι σαφώς αρνητική. Και αυτό γιατί οι ετερογενείς κουλτούρες και συμπεριφορές που είδαμε παραπάνω διαπερνούν και το εσωτερικό των δύο κομμάτων. Τόσο το ΚΚΕ όσο και ο ΣΥΝ δεν αποτελούν 'συνεκτικές' ιδεολογικές και πολιτικές οντότητες. Αρα, οι πολλαπλότητες των στάσεων που περιγράφηκαν παραπάνω δεν αντιστοιχούν στη συγκρότηση των δύο κομμάτων.

Ας δούμε, π.χ., την κλίμακα 'αυταρχισμού / αντιαυταρχισμού' στο εσωτερικό των δύο κομμάτων στον Πίνακα 5 που ακολουθεί.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5
Κατανομή των ‘Αριστερών-ΚΚΕ’ και των ‘Αριστερών-ΣΥΝ’ στην κλίμακα
‘αυταρχισμού – αντιαυταρχισμού’ (ποσοστά %)

	«Αριστεροί – ΚΚΕ»	«Αριστεροί – ΣΥΝ»	ΣΥΝΟΛΟ «Αριστερών»
‘Αντιαυταρχικός πόλος’	61.4	65.5	63.1
‘Ενδιάμεσες τοποθετήσεις’	21.7	29.1	24.6
‘Αυταρχικός πόλος’	16.9	5.5	12.3

Όπως φαίνεται στον πίνακα, κανένα από τα δύο κόμματα δεν είναι ομοιογενές εσωτερικά. Και όσο κι’αν παρατηρούνται αξιόλογες διαφορές μεταξύ τους ως προς την κλίμακα αυτή (π.χ. ο «αυταρχικός πόλος» της κλίμακας είναι στο ΚΚΕ σχεδόν τριπλάσιος από τον αντίστοιχο του ΣΥΝ), η γενική εικόνα που θέλει τα δύο κόμματα να διασχίζονται εσωτερικά από σημαντικές ιδεολογικές αντιθέσεις δεν ανατρέπεται.

Η ίδια εικόνα εμφανίζεται και στις μεταβλητές που χρησιμοποιήσαμε για την κατασκευή της κλίμακας «κοινωνικό κράτος – νεοφιλελευθερισμός». Τα εκλογικά – κοινωνικά σώματα των δύο κομμάτων τοποθετούνται με παρόμοιο τρόπο (δηλαδή διαφωνούν, συμφωνούν ή έχουν ενδιάμεσες θέσεις σε παρόμοια ποσοστά) απέναντι στην αύξηση των ορίων ηλικίας για τις συντάξεις, την κατάργηση του δώρου, την ελαστικοποίηση της εργασίας, τη φορολόγηση των χρηματιστηριακών κερδών, ενώ διαφοροποιούνται με στατιστικώς σημαντική διαφορά μόνο στο ζήτημα της ελεύθερης λειτουργίας των ιδιωτικών πανεπιστημίων. Το ΚΚΕ εμφανίζεται σχετικώς αρνητικό στην προοπτική αυτή, ενώ ο ΣΥΝ μάλλον θετικός (ΚΚΕ: διαφωνώ 48.2%, συμφωνώ 33.7%, ούτε ... ούτε + Δεν έχω γνώμη 18.1%. ΣΥΝ: διαφωνώ 29.1%, συμφωνώ 58.2%, ούτε ... ούτε + Δεν έχω γνώμη 12.7%).

Τέλος, όπως φαίνεται και στον πίνακα 6, οι διαφορετικοί «τύποι» αριστερών απαντώνται και στα δύο κόμματα. Διακρίνει βεβαίως κανείς, ότι στο ΣΥΝ οι φιλοευρωπαϊκές τάσεις είναι ισχυρές (Τύπος Γ, αλλά και Τύπος Δ) ή ότι στο ΚΚΕ η «εθνοκεντρική» τάση (Τύπος Β) είναι η σχετικώς ισχυρότερη. Ωστόσο, διακρίνεται επίσης και στα δύο κόμματα ένας πλουραλισμός διαφορετικών και αντιθετικών τοποθετήσεων και, επιπλέον, η ύπαρξη ενός μεγάλου κομματιού (Τύπος Ζ) με αδυναμία τοποθέτησης και συγκρότησης διακριτής ταυτότητας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6

Τύποι «Αριστερών» Ψηφοφόρων ανά κόμμα με βάση την τοποθέτησή τους στις έννοιες Εθνική Κυριαρχία – Ενωμένη Ευρώπη – Παγκοσμιοποίηση (ποσοστά %)

		«Αριστεροί – ΚΚΕ»	«Αριστεροί – ΣΥΝ»	ΣΥΝΟΛΟ «Αριστερών»
ΤΥΠΟΣ Α	Εθνική Κυριαρχία – Παγκοσμιοποίηση + Ενωμένη Ευρώπη +	3.6	5.5	4.3
ΤΥΠΟΣ Β	Εθνική Κυριαρχία + Παγκοσμιοποίηση – Ενωμένη Ευρώπη –	19.3	1.8	12.3
ΤΥΠΟΣ Γ	Παγκοσμιοποίηση – Ενωμένη Ευρώπη +	13.3	40.0	24.0
ΤΥΠΟΣ Δ	Εθνική Κυριαρχία + Παγκοσμιοποίηση + Ενωμένη Ευρώπη +	3.6	16.4	8.7
ΤΥΠΟΣ Ε	Εθνική Κυριαρχία – Παγκοσμιοποίηση – Ενωμένη Ευρώπη –	4.8	1.8	3.6
ΤΥΠΟΣ ΣΤ	Εθνική Κυριαρχία + Παγκοσμιοποίηση + Ενωμένη Ευρώπη –	2.4	-	1.4
ΤΥΠΟΣ Ζ	Αδυναμία τοποθέτησης, ΔΓ/ΔΑ	53.0	34.5	45.7

Επίλογος

Δεν υπάρχει σήμερα διακριτή και συμπαγής ταυτότητα της (παραδοσιακής) αριστεράς. Επίσης, φαίνεται μεν ότι υπάρχουν πλειοψηφικές ιδεολογικές ή αξιακές προτιμήσεις, ωστόσο δεν υπάρχει μια σαφής 'εσωτερική κυρίαρχη ιδεολογία'. Για να το διατυπώσουμε αντίστροφα, υπάρχουν πολλά διαφορετικά ιδεολογικά και αξιακά στοιχεία, αντιφατικά ή και αντιθετικά μεταξύ τους, στα οποία αναγνωρίζονται οι «αριστεροί». Σε τελική ανάλυση, σε κάθε κατηγορία στάσεων που αναλύσαμε, εμφανίζονται πολλοί και διαφορετικοί τύποι «αριστερών». Φαίνεται επιπλέον ότι, οι ταυτότητες της παραδοσιακής αριστεράς συγκλίνουν με αυτές της υπόλοιπης κοινωνίας, ακολουθούν τις αντιφάσεις της τελευταίας. Το γεγονός αυτό επιτρέπει, πολύ περισσότερο σε σχέση με το παρελθόν, στους (πολιτικά, οικονομικά και κοινωνικά) ισχυρότερους και κυρίαρχους κομματικούς μηχανισμούς να διεισδύουν με ευκολία στα παραδοσιακά της ακροατήρια, ενώ και τα τελευταία έχουν πλέον την αυτονομία και το κίνητρο να κινηθούν με τη σειρά τους σε άλλους χώρους.

Αν ξεφύγουμε από το αμιγώς πολιτικό-εκλογικό κριτήριο προσδιορισμού του «λαού της αριστεράς» και επιχειρούσαμε να τον ορίσουμε στη βάση των συγκεκριμένων στάσεων απέναντι στις σύγχρονες πολιτικές και ιδεολογικές αντιθέσεις, τότε πιθανόν να ανακαλύπταμε 'αριστερά' κοινά σε χώρους έξω από την παραδοσιακή αριστερά, σε χώρους που ενδεχομένως να άγγιζαν ακόμα και τη δεξιά. Και αντίστροφα, στο εσωτερικό της αριστεράς θα διαπιστώναμε ότι λειτουργούν ή αναπτύσσονται

αντιλήψεις, στάσεις, ιδεολογίες, οι καταβολές των οποίων βρίσκονται σε άλλους ιδεολογικούς χώρους (ακόμα και συντηρητικούς).

Κατά συνέπεια, η κρίση της παραδοσιακής αριστεράς, όπως εκφράζεται και συμπυκνώνεται σήμερα και εκλογικά, είναι πρωτίστως μια *κρίση ταυτότητας*. Σε τελική ανάλυση, η εκλογική της προοπτική θα εξαρτηθεί από τη διαχείριση και υπέρβαση αυτής της κρίσης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Chiglione R. – Matalon B., *Les enquêtes sociologiques, Théories et pratique*, ed. Armand Colin, Paris 1997

Grunberg G. – Schweisguth E.: «Libéralisme culturel et libéralisme économique», στο συλλογικό τόμο του CEVIPOF *L'électeur français en questions*, ed. Presses de la Fondation Nationale des Sciences Politiques, Paris 1990

Haegel Florence : « Etre de gauche aujourd'hui », στον τόμο της SOFRES *Opinion Publique*, 1986, ed. Gallimard.

Laponce J.-A. : *Left and Right: the topography of political perceptions*, ed. University of Toronto Press, 1981.

Michelat Guy: «A la recherche de la gauche et de la droite», στο συλλογικό τόμο του CEVIPOF *L'électeur français en questions*, ed. Presses de la Fondation Nationale des Sciences Politiques, Paris 1990.

Michelat Guy: “Typologie et attitudes politiques”, στο *Bulletin de psychologie*, No 379, 1986, pp.225-232

Michelat Guy – Simon Michel: “Systèmes d'opinion, choix politiques, caractéristiques socio-demographiques: résultats d'une analyse typologique”, στην *Revue française de Science Politique*, No 24.

Schweisguth E.: «La dimension droite-gauche en France», Ανακοίνωση στο 14^ο Παγκόσμιο Συνέδριο της Διεθνούς Εταιρείας Πολιτικής Επιστήμης, Washington, 28/8 – 1/9 1988.